

Tekst: Leonie Cornips, Elma Blom, Jos Feron en Trudie Schils

Wat is de invloed van dialect op schoolprestaties?

Het spreken van een dialect op school wordt vaak vermeden, omdat het negatieve gevolgen zou hebben voor de Nederlandse taalontwikkeling en daarmee de onderwijskansen van leerlingen. Uit recent onderzoek blijkt dat deze vorm van meertaligheid toch ook een positieve invloed kan hebben.

Het komt regelmatig voor dat leraren zich zorgen maken over dialectsprekende leerlingen. De aanname die hieraan ten grondslag ligt, is dat meertalige kinderen zich moeizamer ontwikkelen in het Nederlands dan hun eentalige klasgenoten. Omdat Nederlands de schooltaal is, leidt dit tot zorgen over de onderwijskansen van dialectsprekende kinderen. In deze bijdrage besteden we aandacht aan leerlingen die van huis uit Limburgs spreken. Wat weten we uit de onderwijspraktijk, ervaringen van basisschoolleraars met Limburgs in de klas? En wat weten we uit onderzoek naar de passie-

ve woordenschat, geletterdheid en cognitieve ontwikkeling van deze leerlingen in het basisonderwijs? In dit artikel gebruiken we 'Limburgs' als een verzamelnaam voor de verschillende dialecten die in de Nederlandse provincie Limburg gesproken worden.

Onderwijspraktijk

In de jaren zeventig overheerste in het onderwijs en in de taalwetenschap de opvatting dat het gebruik van het dialect op school zou leiden tot een vertraagde taalontwikkeling op het gebied van de schooltaal (Ne-

derlands). Meertaligheid moest derhalve zo veel mogelijk worden vermeden. Deze gedachte heeft decennialang het maatschappelijk debat bepaald en leidde er zelfs toe dat ouders in veel Limburgse gezinnen enkel Nederlands en geen dialect spraken met hun kinderen. Dit terwijl de ouders zich in hun onderlinge gesprekken wel bedienden van het dialect. Leraren herkennen deze taalkeuze ook nu nog op veel Limburgse basisscholen. Zo geven drie geïnterviewde leraren aan dat veel van hun leerlingen het Limburgs wel heel goed begrijpen, maar niet spreken. Kinderen blijken zelfs aan hun ouders te vragen waarom zij geen Limburgs gebruiken in hun gesprekken tussen ouder en kind. Slechts in enkele gevallen spreken ouders en kinderen thuis alleen Limburgs.

't Liek d'r op dat lereare in de jongste groepe 't Limburgs vual gebroeke um d'r aafstjand tot d'r llerling zoeë kling wie meugelik te make

(Limburgs, Heerlens dialect)

Op veel scholen wordt het Limburgs tegenwoordig in beperkte mate gebruikt. Er zijn leraren die het Limburgs in de klas in specifieke situaties hanteren. Tijdens groepsgewijze instructie wordt uitsluitend de schooltaal (Nederlands) gebruikt, maar in terloopse individuele contacten en gesprekjes valt ook regelmatig het Limburgs te beluisteren. Vaak gebeurt dat onbewust of is er een pedagogisch motief. Zo geeft een leraar aan dat zij een leerling met een gedragsprobleem heel goed kan begeleiden als zij hem aanspreekt in het Limburgs. Collega's die het Limburgs niet spreken, hebben er meer moeite mee deze leerling goed te kunnen begeleiden. Het lijkt er vaak op dat leraren in de jongste groepen het Limburgs met name gebruiken om de afstand tot de leerling zo klein mogelijk te maken, om zo het vertrouwen te vergroten en de onderlinge relatie te verbeteren. Desgevraagd geven leerlingen aan dat ze het leuk vinden als de leraar hun zou leren Limburgs te spreken, zodat ze dat thuis ook kunnen toepassen. In een (kleinschalige) enquête geeft 80 procent van de ouders aan dat zij het prettig zouden vinden als de school aandacht aan het Limburgs besteedt.

Daar waar scholen al aandacht besteden aan het dialectgebruik, gebeurt dit overwegend in relatie met de Limburgse cultuur en met name daar waar een Limburgse identiteit wordt beleefd. Zo worden er bijvoorbeeld carnavalsliedjes ingestudeerd, ook door leraren

en kinderen die het Limburgs niet spreken, of worden streektaalverenigingen ingehuurd om lessen over de Limburgse cultuur en geschiedenis in het Limburgs te verzorgen. Scholen die dit doen, zijn echter in de minderheid. Waar het Limburgs wel in de klas voorkomt, is er meestal bewust voor gekozen. Op scholen die ervaring met Limburgs in de klas hebben, geven leraren aan dat deze activiteiten kinderen niet hinderen in hun (school)taalontwikkeling.

Eerder onderzoek

Uit eerder onderzoek betreffende Limburgssprekende basisschoolleerlingen weten we dat leraren de neiging hebben om hun dialectsprekende leerlingen kritischer te beoordelen dan hun eentalige, Nederlandssprekende leerlingen. De taalkundigen Toon Hagen, Sjeff Stijnen en Ton Vallen concluderen op basis van hun sociolinguïstisch onderzoek tussen 1973 en 1979 dat dialectsprekende kinderen op verschillende basisscholen in Kerkrade vaker doubleerden en lagere adviezen voor vervolgonderwijs kregen dan hun eentalige klasgenoten. Toch verschilden Kerkraadse dialectsprekers en hun eentalige klasgenoten niet cruciaal van elkaar als het ging om hun onderwijsresultaten, zoals gemeten door de Cito-eindtoets. Veel later vergelijkt onderwijs-socioloog Geert Driessen de taal- en rekenvaardigheid van 9000 dialectsprekende kleuters (inclusief Fries) in heel Nederland tussen 1994 en 2014 op basis van twee toetsen uit het Cito-leerlingvolgstelsel.

De toets Taalvaardigheid voor de kleuters omvat 'aspecten van taalontwikkeling (conceptueel bewustzijn: passieve woordenschat en kritisch luisteren) en ontluikende geletterdheid (metalinguïstisch bewustzijn: schriftoriëntatie, klank en rijm, laatste en eerste woord horen en auditieve synthese)' (Driessen, 2014, p. 4). Driessen concludeert dat het voor de taal- en rekenvaardigheid van de kinderen niet uitmaakt of zij of hun ouders thuis Nederlands of dialect spreken, maar wel dat hoe hoger hun opleidingsniveau is, hoe hoger de kleuters op taal- en rekenvaardigheid scoren (zwakke relatie). Deze conclusie is bevestigd door Jungbluth (2012), gebaseerd op de gegevens die de Onderwijsmonitor Limburg vanaf 2009 systematisch verzamelt middels vragenlijsten die leraren op Zuid-Limburgse scholen jaarlijks invullen. Hij stelt dat Limburgssprekende leerlingen in alle milieus niet onderdoen voor eentalige kinderen, zoals bevestigd door de Cito-toets. Het opgroeien met Limburgs speelt dus geen rol in de onderwijskansen van kinderen. Wat er wel toe doet, is het sociale milieu waarin kinderen opgroeien. Driessen (2014) geeft bovendien aan dat de kinderen in Limburg vergeleken met de rest van Nederland relatief goed scoren op taal- en rekenvaardigheid, terwijl ze toch het vaakst thuis dialect spreken.

Taalontwikkeling en geletterdheid

In 2014 hebben we na toestemming van zeven scholen en ouders van leerlingen in Limburg (in Elsloo, Stein, Geleen, Schinnen, Puth en Doenrade) 128 kinderen die opgroeien in een Limburgssprekende omgeving in ons onderzoek kunnen betrekken. Het ging om 73 jongens en 55 meisjes met een gemiddelde leeftijd van zes jaar en negen maanden. We hebben hun de Nederlandse versie van de zogenaamde Peabody Picture Vocabulary Test (Schlichting, 2005) voorgelegd, die de passieve woordenschatkennis van een kind 'meet' (Francot et al., 2017; Blom, et al., 2019). Om het woordbegrip van deze kinderen te vergelijken met de normgegevens van andere kinderen in Nederland hebben we gebruikgemaakt van gestandaardiseerde scores, het woordbegripsquotiënt. Op de Nederlandse-woordenschattoon scores de 128 Limburgse leerlingen gemiddeld 106,58. Hiermee scoren ze beter dan het landelijke gemiddelde van 100. De kinderen die opgroeien met het Nederlands en het Limburgs kunnen goed gebruikmaken van hun ontwikkeling in het Limburgs, omdat veel woorden op elkaar lijken. Bijvoorbeeld: 'konijn' is in het Limburgs *knien*, 'hand' is *hendj*, en 'oog' is *aug*.

Wychowanie w dialekcie limburskim nie odgrywa żadnej roli w możliwościach edukacyjnych dzieci; ważne jest za to środowisko społeczne, w którym dorastają dzieci

(Pools)

Recent onderzoek uit 2019 (Cornips et al., manuscript) naar kinderen die opgroeien met het Limburgs laat zien dat deze kinderen beter spellen in het Nederlands en het beter doen bij begrijpend lezen in groep 4 dan eentalige Nederlandssprekende kinderen. Deze voorsprong is echter verdwenen in groep 8. De Onderwijsmonitor Limburg geeft een (nog ongepubliceerde) aanvullende analyse van de schoolprestaties van leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs. Deze laat een verschil zien in schoolprestaties van leerlingen die opgroeien met het Limburgs en andere leerlingen. De resultaten laten zien dat Limburgssprekende leerlingen op vmbo-t-niveau slechter presteren op een toets waarmee begrijpend lezen en taal worden getest, maar ook op een rekentoets (toetsen vergelijkbaar met die van PISA of het COOL-onderzoek). Voor havoleerlingen wordt deze negatieve relatie tussen opgroeien met het Limburgs en prestaties ook bij taal en lezen gezien, maar niet bij rekenen, en alleen als de leerling thuis

met beide ouders Limburgs spreekt. Als we dit vergelijken met de resultaten uit het onderzoek van Cornips et al., dan lijken deze verschillen in schoolprestaties te ontstaan in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs. Mogelijk is er een betere begeleiding nodig bij de overgang van het basis- naar het middelbaar onderwijs. Hiervoor is echter meer onderzoek nodig, zodat we de mechanismen achter deze negatieve relatie beter gaan begrijpen.

Cognitieve ontwikkeling

De laatste jaren is er veel wetenschappelijk onderzoek verricht dat laat zien dat meertalige kinderen een snellere ontwikkeling van hun executieve functies doormaken dan eentalige kinderen. Kinderen, maar ook volwassenen, gebruiken hun executieve functies om hun aandacht te richten en deze vast te houden als er afleiding is, om te multitasken en om informatie in het werkgeheugen op te slaan en te bewerken, zoals bij een complexe hoofdrekening. De executieve functies bepalen hoe gemakkelijk iemand zich kan aanpassen aan nieuwe situaties en ze spelen een belangrijke rol in de schoolse ontwikkeling van kinderen. Zo voorspellen ze hoe goed kinderen zijn in leesbegrip (Butterfuss et al., 2018) en rekenen (Kroesbergen et al., 2009). Waarom hebben meertalige kinderen zulke goed ontwikkelde executieve functies? Meertalige kinderen moeten kiezen welke taal ze spreken en tegelijk de taal die niet relevant is 'onderdrukken'. Ze moeten zich niet laten afleiden door de andere taal, in de gaten houden met wie ze welke taal gebruiken en flexibel van taal kunnen wisselen als de situatie daarom vraagt. Dit alles doet een beroep op de executieve functies en ze trainen deze functies door te functioneren in een meertalige omgeving.

Onderzoek in de Griekse context heeft laten zien dat kinderen die naast de standaardtaal (standaard modern Grieks) een dialect (Cyriotisch) spreken ook beter ontwikkelde executieve functies kunnen hebben dan eentalige kinderen. Wij wilden weten of dit ook zo is bij kinderen in Limburg, en hebben daarom een groep Limburgse kinderen vergeleken met eentalige Nederlandse kinderen, tweetalige Fries-Nederlandse en tweetalige Pools-Nederlandse kinderen (Blom et al., 2017). De vier groepen bevatten evenveel meisjes en jongens, hadden vergelijkbare gemiddelde non-verbale intelligentiescores en hun ouders hadden een vergelijkbaar opleidingsniveau. We hebben de kinderen verschillende executieve-functietesten voorgelegd, waaronder een Visual Sky Search-test, een onderdeel van de Test of Everyday Attention for Children (Manly et al., 1999). De Friese en Poolse kinderen scoorden beter op deze selectieve-aandachttest dan de eentalige kinderen. De Limburgse kinderen lieten

Meertaliche bern meitsje in fluchere ûntwikkeling fan hun eksekutive funksjes troch as ientaliche bern

(Fries)

een interessant patroon zien: ze scoorden beter dan de eentalige kinderen, maar toen we dit verschil aan een statistische toets onderwierpen, bleek het een minder robuust effect te zijn dan bij de Friese en Poolse kinderen. Mogelijk komt dit doordat het Limburgs en het Nederlands zo flexibel door elkaar gebruikt worden dat er minder sprake is van een cognitief trainingseffect dan bij de Friese en Poolse kinderen. Een andere optie is dat niet alle kinderen het Limburgs voldoende beheersen en gebruiken. Essentieel is echter dat kinderen die opgroeien met het Limburgs zeker niet onderdoen voor hun eentalige leeftijdsgenootjes als het gaat om de cognitieve vaardigheden die essentieel zijn voor hun schoolontwikkeling.

Conclusie

We kunnen voorzichtig concluderen dat in de onderwijspraktijk het inzicht over de positieve invloed van het Limburgs op de schoolontwikkeling doordringt. Maar die positieve invloed is niet te generaliseren voor alle schooltypen. In het basisonderwijs helpt het Limburgs volgens drie geïnterviewde leraren om leerlingen beter te begeleiden en de afstand tussen leraar en leerling te verkleinen. Onderzoek naar de passieve woordenschat, geletterdheid en cognitieve ontwikkeling van leerlingen in het basisonderwijs laat zien dat Limburgsprekende leerlingen het goed doen vergeleken bij eentalige kinderen. Maar deze positieve invloed lijkt te verdwijnen in de hogere groepen van de basisschool (begrijpend lezen en spelling) en in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs, vooral bij Limburgsprekende leerlingen op vmbo-t-niveau en in geringere mate op havoniveau. Meer onderzoek is dringend nodig om de relatie tussen het spreken van Limburgs en de schoolontwikkeling nog meer te kunnen preciseren en vooral te verklaren.

De literatuurlijst bij dit artikel is te vinden in de materialenbank op www.lbbo.nl

Elma Blom

Elma Blom is als hoogleraar Taalontwikkeling en Meertaligheid in Gezin en Onderwijs verbonden aan de afdeling Orthopedagogiek: Cognitieve & Motorische Ontwikkelingsproblemen en het strategische thema Dynamics of Youth van de Universiteit Utrecht.

Leonie Cornips

Leonie Cornips is senior onderzoeker bij NL-Lab van het KNAW Humanities Cluster en hoogleraar Taalcultuur in Limburg aan de Universiteit Maastricht. Zij verricht onderzoek en begeleidt promovendi op het gebied van meertaligheid – inclusief Limburgs – in de zorg, het onderwijs, het publieke domein, op de werkvloer en op sociale media.

Jos Feron

Jos Feron is programmamanager bij MOVARE, een stichting voor primair onderwijs in de regio Parkstad in Zuid-Limburg. Zijn aandachtsgebieden zijn internationalisering, euregionalisering, buurtaalonderwijs en meertaligheid.

Trudie Schils

Trudie Schils werkt als universitair hoofddocent Onderwijseconomie bij de vakgroep Algemene economie aan de Maastricht University School of Business and Economics. Daarnaast is ze programmaleider van de Educatieve Agenda Limburg, een samenwerkingsverband tussen partners in het Limburgse onderwijs.